

- **Beșleagă, Vladimir.** Ce e cu... povestea... azi? Sau de la stilizare la...sub-ti-li-zare! : [despre poveste și plagiat] / Vladimir Beșleagă, Grigore Botezatu // BiblioPolis. – 2013. – Vol. 49, Nr 3. – P. 213-222. – (*Laborator de creație*).
- **Beșleagă, Vladimir.** „...Imaginația lui Dumitru Crudu...” : [D. Crudu – poetul, dramaturgul, prozatorul, marele gânditor...] / Vladimir Beșleagă // BiblioPolis. – 2013. – Vol. 48, Nr 2. – P. 170-175. – (*Laborator de creație*).
- **Caldare, Elena.** Vladimir Beșleagă este unul dintre cei mai reprezentativi scriitori ai literaturii române din Republica Moldova : [despre întâlnirea scriitorului Vladimir Beșleagă cu liceenii la Liceul-Internat Municipal cu Profil Sportiv organizată de Bibl. „Alba Iulia” : în discuție romanul *Zbor frânt* din programul *Chișinăul citește o carte*, ediția 2014] / Elena Caldare // BiblioPolis. – 2014. – Vol. 54, Nr 4. – P. 180-182. – (*Manifestări culturale*).
- **Pozdirca, Mariana.** Romanul *Zbor frânt* de Vladimir Beșleagă [Chișinău: Cartier, 2013] : (analiza planurilor, a lumilor paralele) / Mariana Pozdirca // BiblioPolis. – 2014. – Vol. 53, Nr 3. – P. 199-201. – (*Impresii de lectură*).
- **Beșleagă, Vladimir.** Vladimir Beșleagă: un prieten total al bibliotecilor... : [interviu cu scriitorul Vladimir Beșleagă la 90 de ani, sărbătorit la Bibl. Municipală „B.P. Hasdeu”] / consemnare de Raia Rogac // BiblioPolis. – 2021. – Vol. 83, Nr 4. – P. 62-81. – (*Anul Vladimir Beșleagă*).

*Fotografie: Muzeul Național al Literaturii Române din Chișinău
Consemnare: Ivan PILCHIN*

CZU: 821.135.1(478).09-31=135.1

ISAI ȘI FILIMON – DOUĂ PERSONAJE FRACTURATE DE ISTORIE

*Dr. Nadejda IVANOV,
Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” al
Universității de Stat din Moldova;
Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu”*

Din anul apariției romanului *Zbor frânt* (1966), creația lui Vladimir Beșleagă se bucură de un interes deosebit din partea cititorilor, criticilor și cercetătorilor literari. Opera sa, de o profunzime și o sensibilitate fulminantă, frapează de fiecare dată prin nuanțarea stărilor personajului bulversat de cruzimea războiului

și a regimului totalitar comunist. Atenția romancierului este focalizată, îndeosebi, pe conștiința personajului, pe zbuciumul eului profund, pe imaginile poetice obsedante, pentru a scoate în evidență partea „invizibilă”, esențială din universul omului ce completează datele superficiale ale realului. Experiențele tragice din copilăria lui Isai și Filimon (scindarea nucleului familial) au produs o ruptură fundamentală în individualitatea personajului. Protagonistii se simt expulzați din propriul destin, fracturați și străini față de gândurile și amintirile recidive. Astfel rostul existenței se dovedește a fi explorarea resorturilor zonei inconștiente, deslușirea vocii Sinelui exprimată prin revelații caleidoscopice de stări, afecte, sinteze morale, impulsuri lăuntrice. Juxtapunerea și interconectarea lor configurează sensul suferinței într-un spațiu atât de vitreg al războiului și o probă de inițiere în misterele ființei sale.

Caracterul poetic și simbolic al romanelor oferă cititorului posibilitatea transcenderii în abisurile conștiinței eului și descoperirii „omului din subterană”, a copilului interior. Protagonistul transgresează aparențele realității și pornește în *căutarea Satului*, Casei, a Mamei pe tărâmul inferior al sufletului. Faptele și figurile numinoase din profunzimi îl călăuzesc instinctual spre *locus mundi* al ființei, locul în care s-a produs fractura identității. Astfel Vladimir Beșleagă se impune în spațiul autohton cu un roman al profunzimilor, al introspecției, abordând o problemă acută a conștiinței naționale fracturate, a învrăjbirii între frați, copii și părinți/bunei, între eu și sine. Criticul literar Andrei Țurcanu nuantează, în acest sens, ideea că „primul scriitor basarabean care pune problema mutantului totalitarist autohton în cadrul unei problematice ontologice este Vladimir Beșleagă. Romanul *Viața și moartea nefericitului Filimon*, scris în 1969-1970 și publicat abia în 1989, oferă într-o narațiune încărcată și convulsivă tragedia profundă a unui neam fracturat în centralitatea sa axială, rupt de cadrul său

organic de viață, înstrăinat de relațiile firești de rudenie” (Țurcanu, 2019, p. 7). Destrămarea nucleului familial, ținta politicii ideologice comuniste, dezlănțuie catastrofe naționale, familiale, psiho-ontologice – cu alte cuvinte, se legitimează un *Turn Babel* în locul orânduiriilor strămoșești.

În imaginarul „lumii noi”, politicul mizează pe intimidarea și anularea personalității, pe violență, foamete, colectivism, prigonirea intelectualilor și promovarea mediocrilor, mancurților și obedienților. Desacralizarea societății și devalorizarea ei culturală iscă cumplite suferințe, frământări interioare, bulversări ce-i aduc pe protagoniștii lui Vladimir Beșleagă în pragul demenței. În contextul dezastrului uman, când realitatea nu mai oferă niciun reper moral, niciun sprijin spiritual, protagoniștii își îndreaptă atenția spre sine, spre trecutul în care mai „colcăie” copilul interior și figura maternului – simbolul vieții, apartenenței și a demnității umane. În această cheie interpretativă, Andrei Țurcanu, într-un studiu amplu *Fenomenul șaizecist: forme de creativitate în luptă cu inerția dogmei*, analizează literatura anilor '60, aflată sub zodia unei feminități determinante în opoziție cu ideologia-religie a tatălui impusă de dogma totalitaristă. Criticul literar conchide: „Figura monstruoasă a unui tată mutant reclamă cu pregnanță în «anevoioasa cale a cunoașterii de sine» a fiului «orfan» imaginea Mamei Primordiale. Ocrotitoare a viului căruia i-a dat ființă, Mama e și un duh al perenității Casei, o axă a vetrei. Sunt funcții simbolice ale feminității preluate în romanul lui Vladimir Beșleagă de fică, sora lui Filimon, Cristina. Putem vorbi deja de o tradiție bine încetățenită în literatura acestor ani a continuității și dăinuirii marcată profund de spiritul maternității. Cu ajutorul acestei feminități amniotice, a spectrelor mamei și sorei care prind și înfășoară personajul romanului într-o lumină anesteziantă, în ultimele clipe ale agoniei sale acesta are revelația descălcirii ghemului dilemelor identitare și, în sfârșit, scapă de teroarea ambiguităților și incertitudinilor. Fractura ontologică de personalitate e depășită printr-o salvare simbolică. Pentru paradigma șaizecistă este ceva firesc. Convulsiile și derutele iscate de o utopie istorică antiumană au, în viziunea acestei paradigme, aspectul accentuat al unei masculinități mutante, agresive, oportuniste, străine. Este, așadar, în firea lucrurilor ca ele să-și găsească alinarea în mitologia autohtonă a maternității benefice, plină de o caldă afecțiune, legându-le pe toate într-o relație strânsă de rudenie” (*ibidem*, p. 24-25). În general,

personajele masculine supraviețuiesc propagandei ideologice și dezastrului socio-cultural, grație memoriei involuntare impregnate cu elemente mitico-arhetipale ce mai păstrează amintirea unei unități primordiale în imaginea familiei. Printr-o coborâre în sine, în labirintul sufletului, personajele recunosc imagini terifiante din expresia lor cognitivă, fapte și forme ale gândirii raționale ce i-au articulat destinul, personaje numinoase – părți scindate ale Sinelui arhetipal. [...]

Grație intuiției, spontaneității artistice, introspecției, fragmentarismului, fluxului memoriei involuntare, Vladimir Beșleagă zugrăvește „o lume” reflectată artistic de conștiința personajului său scindat în două voci, una a copilului „pierdut” în memoria personajului Isai și Filimon și alta a adultului bulversat de traumele copilăriei. În acest fel, romanele *Zbor frânt* și *Viața și moartea nefericitului Filimon* sunt predestinate celor de mâine, celor care vor să cunoască adevărul irefutabil, starea omului prins în chingile războiului, cruzimii, ideologiei politice: „Or, cartea mea este adresată, nu doar prezentului – o carte pentru mâine”, notează scriitorul în *Jurnal 1986-1988*. „Aici se întâlnește epoca cu evoluția psiho-fiziologică a omului – concretul istoric cu cele mai necunoscute mișcări ale firii umane” (Beșleagă, 2002, p. 69). E o viziune originală, inedită pentru literatura română din anii '60, când profunzimea memoriei, substanța vieții interioare a protagonistului completează datele realului, concretul istoric. Aici emoțiile, afectele, stările personajului definesc universul narațiunii și asamblează o construcție narativă complexă. Logosul este parte constituantă a ființei personajului, iar rostirea lui reprezintă o probă de inițiere în actul devenirii, în reconstituirea Sinelui arhetipal.

Vocea copilului, monologul interior au reprezentat un motiv de fascinație pentru Vasile Coroban, care menționează că „Beșleagă a avut de biruit multe greutăți în acest roman, pentru a nu falsifica în primul rând adevărul, și în rândul al doilea pentru a nu denatura prin vreo stridentă optică copilului. (...) Romanul rămâne un document uman și psihologic dintre cele mai veridice și emoționante, anume datorită complexului psihic genuin al copilului. (...) Apariția monologului interior, a solilocului și a altor procedee artistice în literatura românească e determinată de necesitatea apropierii de real, de nevoia de a sonda în adânc și psihologia omului, și de a evita cărările bătute ale povestitorului omniscient, încrezut și plat, care face din eroii săi niște crainici ai locurilor comune,

uneori constrângându-i să tacă, atunci când trebuie să vorbească, să-și spună păsurile, durerile, bucuriile...” (Coroban, 2011, p. 33). În aceeași cheie interpretativă vine și afirmația prozatorului basarabean Vasile Vasilache, care atrage atenția publicului literar asupra apariției romanului *Zbor frânt*. Scriitorul observă că existența lui Isai este într-o continuă zbatere între viață și moarte „cu grave consecințe pentru zilele ce i-au mai rămas, cu dedublarea aceea lăuntrică incontinuu și tragismă” (Vasilache, 2011, p. 24). Romanul copleșește prin dialecticitatea tragismului și misiunea simbolică a copilului, „angelismul lui atemporal și extatic e absorbit de văpaia curățitoare a apocalipticii bății” (*idem*).

În altă ordine de idei, Mihai Cimpoi surprinde că Vladimir Beșleagă nu se preocupă de înlănțuirea dramatică a faptelor, ci acordă foarte mult spațiu, într-o analiză scrupuloasă, sentimentelor, momentelor sufletești ale eroului și amintirilor. În acest fel, „psihologia lui Isai este, desigur, psihologia unui copil și prozatorul, fiindu-i fidel, păstrează pe tot parcursul firescul și veridicitatea, farmecul aparte al narațiunii” (Cimpoi, 2011, p. 38), ceea ce joacă un rol important în romanul psihologic. Complexitatea narativă romanescă face ca „hotarele dintre etapele maturizării să nu fie luminate totdeauna, dar se desprinde cu claritate faptul că eroul își dă seama de sensul luptei, (...) căruia se dăruie: umanismul”. Din acțiunile și trăirile lui Isai desprindem, în primul rând, protestul împotriva războiului, (...) apărării luminii și sensului uman al vieții” (*idem*). Anatol Gavrilov menționează alt detaliu important în receptarea prozei lui Vladimir Beșleagă. Cercetătorul semnalează că „Vladimir Beșleagă se arată preocupat de crearea unor imagini simbolice, pe care le raportează la drama lui Isai. Țipetele agitate ale lăstunilor când Isai se scufundă în apă și le aude luptând cu fluxul rece ce-l duce la vale, zborul lor frânt asociindu-se cu destinul eroului, dar și cu destinul fiului care speriat îl cheamă de pe mal, imaginea simbolică a Nistrului între două focuri ș.a. – toate aceste imagini ne fac să pricepem (...) că narațiunea se derulează pe două planuri: cel al faptelor «reale», cotidiene și cel al sensurilor simbolice, al rosturilor vieții unui om cu un destin tragic” (Gavrilov, 2011, p. 98).

În corolarul celor menționate mai sus, vom fi de acord cu afirmația lui Ion Simuț. Criticul român remarcă marea realizare estetică a realismul psihologic din *Zbor frânt*, după dominația unei proze expositive, ideologizante, fals obiective, cu personaje de carton și

realități măsluite, într-un tot superficială și inautentică. „Vladimir Beșleagă propune un caz de conștiință, analizat introspectiv, cu eficiență narativă, fior dramatic și ingeniozitate a construcției, valabile și astăzi” (Simuț, 2011, p. 43). Scriitorul basarabean are o capacitate artistică de a sugera stările de conștiință prin imagini recurente (lăstunii în zbor amețitor, apa învolburată a Nistrului, orizontul aprins, sângieriu) (*idem*). Tot în *România literară*, prof. Ion Simuț revine la proza lui Vladimir Beșleagă și constată că romanul *Viața și moartea nefericitului Filimon* nu se aseamănă cu nimic din câte s-au scris în spațiul basarabean. Este un roman de virtuozitate a analizei psihologice. Regăsim în construcția lui aproape toate elementele care definesc specia: autoscopia, subiectivitatea explorării interioare, fragmentarismul confesiunii, identificarea dintre narator și personaj, relativismul psihologic, frustrarea socială, dependența dezvăluirilor de mendrele sentimentelor de adversitate dintre personaje, reflecția stăruitoare despre identitate. „Vladimir Beșleagă redă foarte bine stările de vertij, de confuzie interioară, de dedublare, de frică, de semitrezie, de prag dintre viață și moarte – necesar de a fi echivalate printr-o tehnică narativă specială a vocii conștiinței tulburi” (Simuț, pp. 104-106).

Astfel creația „criptată” a lui Vladimir Beșleagă a suscitât mereu interesul criticilor, cercetătorilor, profesorilor universitari, doctoranzilor, oferind noi perspective și grile de interpretare, grație mesajului său profund ce reflectă experiențe umane, trăiri, afecte puternice. Aliona Grati meditează asupra prozei scriitorului basarabean în monografia sa de un caracter didactic *Vladimir Beșleagă: cronotopul zborului frânt* (2013). În aceeași tradiție critico-didactică, profesorul și cercetătorul Alexandru Burlacu publică *Proza lui Vladimir Beșleagă. Hermeneutica romanului* (2014), o cercetare amplă, în care analizează, pe mai multe planuri, cele două romane reprezentative – *Zbor frânt* și *Viața și moartea nefericitului Filimon* (contextul epocii, geneza romanului, subiectul/fabula, sistemul de personaje, po(i)etica de tranziție). Criticul literar basarabean menționează că farmecul noutății în romanul modern îl constituie manifestarea conținuturilor lumii într-un anumit segment de timp. Prezentul, trecutul și viitorul, în viziunea lui Beșleagă, se întrepătrund și permanentizează *hic et nunc*. Discursul monologic e înlocuit cu structura dialogică (Burlacu, 2014, p. 17). O altă trăsătură narativă importantă, menționată de Alexandru Burlacu, este tehnica punerii în abis și tehnica puzzle, ce scot în relief ontologia

complexă a unei drame cu valoare de simbol, a unui destin de înstrăinați, de coborâre într-un infern al existenței în contratimp, trăind intens în subteranele unui timp istoric (*ibidem*, p. 50). Va preciza că Isai e un personaj de roman ionic, un introvertit, ce reprezintă o excepție, o abatere de la tradiția romanescă basarabeană din anii '60, pentru care au slăbiciuni romancierii ca Hortensia Papadat-Bengescu, Camil Petrescu, Anton Holban ș.a. Valoarea esențială a romanului *Zbor frânt* o constituie sondările psihologice ale personajului: „În interiorul lui Isai colcăie pulsații subconștiente. Isai este înzestrat cu darul/viciul autoscopiei. Conflictul cu mediul social e interiorizat, Isai devine om problematic, ca orice protagonist de roman ionic...” (*ibidem*, p. 45). „El își ia o vină imaginară a lui Ilie și stă la răcoare în locul fratelui său. Isai are o conștiință evoluată a dragostei de neam, de dreptate, din care cauză este tratat de comunitate ca un ciudat, cu un trecut nenorocit și mereu ultragiatic de un prezent vitreg. Anume aceste personaje fac tot farmecul autenticității...” (*ibidem*, p. 59). Tot aici, cercetătorul este de părere că Filimon din *Viața și moartea nefericitului Filimon* este una dintre cele mai interesante și complexe figuri din literatura basarabeană, e un personaj remarcabil prin intensitatea trăirilor și suferințelor, prin interioritatea-i bizară, prin tragismul condiției sale umane. El e o fire mioritică, supus unui fatum al destinului, are ceva obscur în matricea ființei sale (*ibidem*, p. 102). Toate aceste bulversări interioare nu pot fi exprimate decât printr-o suită de simboluri și parabole, dintr-un fel de *ars combinatoria* de elemente folclorice și mitologice și toposuri, conchide cercetătorul.

O altă pistă de cercetare a romanelor lui Vladimir Beșleagă o oferă Ana Ghilaș în *Romanul anilor '60. Modelul „bonus pastor”* (2006) și în articolele științifice publicate pe parcursul anilor. Cercetătoarea afirmă că în romanele acestui autor basarabean casa și familia constituie un spațiu în care se desfășor dramele sufletești ale individului. Aceste simboluri au aici semnificația specifică modelului etno-etic *bonus pastor*. Ca topoi, casa – în romanele *Zbor frânt*, *Acasă*, *Viața și moartea nefericitului Filimon sau anevoioasa cale a cunoașterii de sine* – apare ca simbol al neamului, al vetrei strămoșești și al legăturii omului cu locul (Ghilaș, 2008, pp. 125-131). În acest context, un rol decisiv în înțelegerea viziunii artistice au funcțiile simbolului – de mediere între conștient și inconștient, de substitut, de rezonanță și de transformare a energiei psihice. Aici semnificațiile psihanalitice ale imaginilor din discursul

narativ al autorului „constituie încă un argument în favoarea unei viziuni moderne asupra romanescului și a problemelor actuale din societate” (Ghilaș, 2011, p. 137). Astfel, în imaginarul artistic al autorului simbolurile se completează reciproc prin semnificații de natură variată, același simbol conotând totodată idei și stări. De exemplu, continuă Ana Ghilaș, bătrâna semnifică și trecutul neamului, și necesitatea legăturii dintre generații, și pierderea unei generații, în sensul lipsei conștiinței de sine a acesteia. În același timp, „imaginea semnifică arhetipul bătrânei înțelepte, numit de Jung și confruntare cu personalitatea *mana*” (*idem*). În cercetarea sa, autoarea își concentrează atenția, în mod special, pe interpretarea imaginilor simbolice, stărilor, sentimentelor explozive, într-un final, pe migma interioară a romanului.

Conchidem, așadar, că opinia critică a intuit că protagoniștii lui Vladimir Beșleagă poartă în sine o taină, cu o profundă semnificație a experiențelor. Romanele provoacă cititorii la un dialog intim cu trecutul neamului, cu sine, la o revedere a prototipurilor de ansambluri simbolice „adânc înscrise în inconștientul fiecărui individ” (Jung). Pentru că recuperarea identității naționale, culturale, corespunde cu o recuperare a adâncurilor ființiale ale fiecărui individ, a moralei, a credinței, a spiritului și valorilor sale culturale. Este singura și veritabila cale a cunoașterii de sine.

Referințe bibliografice

1. BEȘLEAGĂ, Vladimir. *Jurnal 1986-1988*. Chișinău: Prut Internațional, 2011.
2. BURLACU, Alexandru. *Proza lui Vladimir Beșleagă. Hermeneutica romanului*. Chișinău: Gunivas, 2014.
3. CIMPOI, Mihai. Romanul unei experiențe dramatice. In: *Vladimir Beșleagă, om luminat*. Chișinău: Știința, 2011.
4. COROBAN, Vasile. Fragmente critice. In: *Vladimir Beșleagă, omul luminat*. Chișinău: Știința, 2011.
5. GAVRILOV, Anatol. *Fragmente critice*. In: *Vladimir Beșleagă, om luminat*. Chișinău: Știința, 2011.
6. GHILAȘ, Ana. *Romanul lui Vladimir Beșleagă (valențe psihanalitice)*. In: *Akados*. 2011, nr. 2, pp. 135-137.
7. GHILAȘ, Ana. *Simbol și simbolizare în romanul psihologic al lui Vladimir Beșleagă*. In: *Intertext* 2008, nr. 1-2, pp. 125-131.
8. SIMUȚ, Ion. *Scritura unei agonii*. In: *Vladimir Beșleagă, om luminat*. Chișinău: Știința, 2011.
9. SIMUȚ, Ion. *Vârful ierarhiei în proza basarabeană*. In: *Vladimir Beșleagă, om luminat*. Chișinău: Știința, 2011.

10. ȚURCANU, Andrei. *Regăsirile și bulversările numelui*. In: *Fenomenul 60-ist. O paradigmă identitară*. Chișinău: Prolibra, 2019.
11. VASILACHE, Vasile. Porumbelul negru. In: *Vladimir Beșleagă, om luminat*. Chișinău: Știința, 2011.

Articolul se desprinde din monografia *Vladimir Beșleagă sau anevoioasa cale a cunoașterii de sine* (Chișinău: Știința, 2021)

CZU: [821.135.1+821.135.1(478)].09-31=135.1

ROMANELE NISTRULUI: UN TRIPTIC CU GIB MIHĂIESCU, VLADIMIR BEȘLEAGĂ ȘI ALEXANDRU POPESCU

Maria PILCHIN,
cercetătoare, critic literar

1. Nistrul și eterna fugă rusească

În 1933, apărea romanul lui Gib Mihăescu *Rusoaica*. Mulți l-au citit la acea vreme ca pe un roman psihologic, inclusiv sub influența scrierilor lui Camil Petrescu (*Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război*, 1930). Cartea a fost receptată, în acest sens, ca o istorie a devenirii întru Eros, ca istoria unei fantasme, a unei reverii în fața diferenței.

Mai mulți critici și istorici literari s-au oprit asupra romanului. Fiecare a extras de acolo câte ceva. Și aceasta confirmă faptul că avem în față un important text al literaturii române, o carte capabilă, cu trecerea timpului, să genereze nuclee ideatice. S-a scris diferit, cercetătorii s-au apropiat fiecare în felul său de el. Fie pentru a-și edifica un construct critic, de panoramă literară, fie pentru a proba prin acest text anumite intuiții și viziuni generale despre literatura română. Puțini au fost acei care s-au oprit pentru a scoate acest roman la suprafață – o suprafață a istoriei și a esteticii literare. Probabil, nu venise încă timpul, iar când venise, după 1945, cartea era interzisă în România, așa cum surprinde exilul rușilor albi și acțiunea are loc în Basarabia, anexată de către sovietici ulterior. Ieșeanul Leonte Ivanov numește *Rusoaica* drept „o carte absentă”. Și o explică prin faptul că, dacă până în 1943 romanul s-a bucurat de șase ediții românești și două în limbi